

Coordonatorul ediției  
**Attila Zsoldos**

# **Oradea și Bihorul în evul mediu timpuriu**

**Studii despre istoria Țării Bihorului 1.**

Traducător  
**Elga Mayer**

Asociația Tanoda  
și Asociația Culturală Varadinum  
Oradea, 2017

Ediția a apărut cu sprijinul  
**Serviciului Social Comunitar Bihor**  
**al Consiliului Județean Bihor**



ISBN 978-973-0-23508-1

# Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> .....	7
-----------------------------	---

**Gábor Klaniczay:**

Geneza cultului lui Ladislau cel Sfânt .....	9
--	---

**László Koszta:**

Întemeierea episcopiei catolice din Bihor .....	51
---	----

**Tamás Körmendi:**

Ladislau cel Sfânt și Croația .....	101
-------------------------------------	-----

**Katalin Szende:**

„Civitas opulentissima Varadiensis” .....	125
---	-----

**Kornél Szovák:**

Tradiția culturii scrise la Oradea .....	159
--	-----

**Boglárka Weisz:**

Rădăcinile din epoca Arpadiană ale procesului vămilor din Oradea din secolul al XV-lea .....	181
---	-----

**Attila Zsoldos:**

Istoria timpurie a comitatului Bihor .....	203
--	-----

<i>Lista denumirilor în limba română din textele studiilor cu corespondentele lor în limba maghiară</i> .....	233
---	-----

<i>Lista denumirilor geografice care apar în limba maghiară în textele studiilor și corespondentele lor actuale în limba română (respectiv slovacă, sârbă sau slovenă)</i> .....	235
--	-----

<i>Lista suveranilor Regatului Ungar în perioada evului mediu</i> .....	237
---	-----



## **Ladislau cel Sfânt și Croația**

Cucerirea Croației de către regele Ladislau a reprezentat cea mai importantă realizare a politicii externe ungare din secolul al XI-lea. Evenimentele legate de aceasta sunt de cele mai multe ori prezentate pe baza publicațiilor lui Gyula Pauler<sup>1</sup> și József Deér<sup>2</sup>. Conform acestora, regele ungar a fost chemat în ajutor de către Ilona (care, amănunt de loc de neglijat, era sora regelui Ladislau), văduva regelui croat Zvonimir, decedat în 1089, pentru că, după moartea soțului ei, situația politică internă din Croația se agravase foarte mult. Oastea regelui Ladislau a pornit la atac în primăvara anului 1091, pe de o parte ca să răzbune jignirile suferite de regină, iar pe de alta ca să cucerească teritoriile de lângă mare. Armatele maghiare au cucerit regiunile muntoase din Croația și probabil au avut intenția să ocupe și orașele porturi din Dalmația. În vara anului 1091 însă, Imperiul Bizantin, care avea și el pretenții legate de coasta dalmată, i-a trimis pe cumani să atace din spate Ungaria, astfel încât Ladislau cel Sfânt a fost nevoit să-și întoarcă înapoi armatele și să renunțe la cucerirea Dalmației. Regele ungar și-a lăsat nepotul, pe prințul Álmos, în Croația, nu se știe precis dacă purtând titlul de rege sau doar de locțiitor al regelui – părerile cercetătorilor sunt împărțite. Toți istoricii sunt însă de acord asupra faptului că această incursiune armată în Croația a pus serios în pericol relațiile dintre Ungaria și Sfântul Scaun, dat fiind că Croația era vasală papei.

---

1 Pauler Gyula, *Horvát-Dalmátország elfoglalásáról (1091–1111) I* [Despre cucerirea Croației și Dalmației (1091–1111)], in „Századok”, 22, 1888, p. 207–213, Idem, *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt* [Istoria națiunii maghiare sub regii dinastiei Arpadiene], vols. I–II, Budapest, 1899, vol. I, p. 156–158.

2 Deér József, *A magyar törzsszövetség és patrimoniális királyság külpolitikája* [Politica externă a confederației tribale și a regatului patrimonial maghiar], Kaposvár, 1928, p. 84–91.

În cursul ultimei sute de ani, literatura de specialitate s-a ocupat de multe ori pe larg cu istoria campaniei din Croația, totuși nu dispunem încă de răspunsuri mulțumitoare referitor la multe aspecte importante și în plus există și anumite detalii asupra cărora cercetările au formulat poate păreri pripite. În cele ce urmează, mă voi strădui, în urma unei cercetări critice a izvoarelor, să examinez cele mai importante chestiuni legate de cucerirea teritoriilor croate în 1091, încercând totodată pe cât posibil să completez, respectiv să corectez cele stabilite anterior de către cercetătorii acestei perioade.

### **Perioada de desfășurare a campaniei militare**

Anul în care a avut loc războiul din Croația al regelui Ladislau cel Sfânt este indicat cu certitudine de documentul emis de Dragus, prior din Zadar, pe care figurează anul 1091, „în vremea în care Ladislau, regele ungarilor, a atacat Croația”, cucerind-o.<sup>3</sup> Desfășurarea campaniei o putem data cu mai multă precizie, situând-o primăvara sau la începutul verii, ținând seama de faptul că regele Ladislau i-a scris cel mai probabil în vara anului 1091 abatelui Oderisius de la Montecassino scrisoarea în care îi spune abatelui benedictin: „... de acum te poți adresa nouă ca unor vecini, dat fiind că am cucerit deja Slavonia aproape în întregime”.<sup>4</sup>

---

3 tempore quo Uladdislau Pannoniorum rex Chroatie invadens regnum... — *Diplomata Hungariae antiquissima*, accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia, vol. I ab anno 1000 usque ad annum 1131, (edendo operi praeiungit Georgius Györffy, adiuverunt Johannes Bapt. Borsa, Franciscus L. Hervay, Bernardus L. Kumorovitz et Julius Moravcsik), Akadémiai Kiadó, Budapestini, 1992, (în cele ce urmează: *DHA*) vol. I, p. 273.

4 vicinis enim iam agere poteris, quia Sclavoniam iam fere totam acquisivi — *DHA*, vol. I, p. 272.

## Evenimentele din Croația ce au precedat campania militară

Regele Zvonimir, amintit atât în compoziția de cronici maghiare din secolul al XIV-lea, cât și în scrierea arhidiaconului de Split, Toma, despre istoria arhierilor din Salona și Split, este considerat de către tradiția istorică formată în evul mediu târziu unul din domnitorii cei mai însemnați ai Croației independente.<sup>5</sup> Se pare că noul rege croat își făurise o redutabilă putere centralizată: cel puțin așa reiese din izvoarele noastre, care nu menționează nici un fel de contradicții interne din perioada domniei lui Zvonimir, care a durat aproape un deceniu și jumătate.<sup>6</sup> Legăturile sale cu Ungaria trebuie să fi fost excelente, ținând seama de faptul că încă înainte de urcarea sa pe tron, cândva pe la mijlocul anilor 1060 (poate ceva mai devreme), se căsătorise cu Ilona,<sup>7</sup> fiica regelui ungar Béla I, devenind astfel cumnatul lui Géza I și al lui Ladislau cel Sfânt. Însă nu a avut urmași. De aceea, moartea lui Zvonimir în 1089<sup>8</sup> a împins Croația într-o adâncă criză politică internă, care s-a accentuat și mai mult prin încoronarea ca urmaș al său a lui Ștefan al II-lea, ce părea cu totul nepotrivit pentru acest rol.

---

5 Dénes Sökecevit, *Horvátország a 7. századtól napjainkig* [Croația începând din secolul al VII-lea până în zilele noastre], (Szomszéd népek történelme), Mundus Novus, Budapest, 2011, p. 83.

6 Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1975,<sup>2</sup> p. 381–394.

7 Pentru identificare, vezi Mór Wertner, *Az Árpádok családi története* [Istoria de familie a dinastiei Arpadiene], (Történeti nép- és földrajzi könyvtár 51), Nagybecskerek, 1892, p. 160–163.

8 Data morții lui Zvonimir nu figurează în nici unul dintre izvoarele noastre, însă în documentul emis de regele croat Ștefan al II-lea la data de 8 septembrie, fără indicarea anului (dar databil în 1091, pe baza unor argumente demne de încredere), este menționat ca „regele Zvonimir de curând stins din viață” (a nuper rege defuncto Suinimiro — Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vols. I–XVIII, (coll. et dig. Tadija Smičiklas et alii), Zagrabiae, 1904–1990, [în cele ce urmează: CDCr], vol. I, p. 188), prin urmare cu siguranță trebuie să fi murit în acel an (Ferdo Šišić, *O smrti hrvatskoga kralja Zvonimira*, in „Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu”, 8, 1905, p. 1–5).

Acest om în vârstă și chinuit probabil de o boală grea<sup>9</sup> nu numai că nu a fost în stare să continue politica eficientă a predecesorului său, dar n-a putut să păstreze nici măcar unitatea țării sale. În timpul scurtei sale domnii, se pare că autoritatea regală asupra teritoriului Croației devenise pur formală.<sup>10</sup> Din izvoarele aflate la dispoziția noastră nu aflăm nici măcar până când a purtat Ștefan al II-lea titlul de rege.<sup>11</sup> Probabil a murit deja în 1090 (sau eventual la începutul lui 1091),<sup>12</sup> dar în principiu nu putem exclude nici posibilitatea să fi fost alungat de oștile lui Ladislau cel Sfânt.

## Cauzele și scopurile posibile ale campaniei militare

Capitolul al 132-lea al compoziției de cronici din secolul al XIV-lea ne prezintă ca premise ale incursiunii în Croația următoarele: „După ce regele Zolomer [Zvonimir] a murit fără urmași, soția lui, sora regelui Ladislau - pe care dușmanii soțului ei o supuneau la multe nedreptăți - a implorat ajutorul fratelui ei, regele Ladislau, în numele lui Isus Cristos.”<sup>13</sup> În schimb, Toma din Split scrie că regele ungar a fost îndemnat să intervină de către „un magnat din Slavonia”, care fugise din patria sa.<sup>14</sup> Dat fiind că,

---

9 Cu ocazia retragerii sale la mănăstire, Ștefan însuși făcea referire la înrăutățirea stării sale de sănătate (CDCr I.164), însă, dat fiind că nu pare imposibil ca principele Ștefan, ca singur rival de luat în seamă al regelui Zvonimir, să nu fi ales de bună voie în 1078 singurătatea mănăstirii din Split dedicată Sfântului Ștefan protomartir, după părerea mea nu putem acorda acestei informații un credit deplin.

10 Neven Budak – Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb, 2006, p. 140–141. (autorul părții la care ne referim este Neven Budak).

11 Klaić, *Povijest Hrvata*, op. cit., p. 489–491.

12 Ultimul document datat în care el este amintit este din 1089: CDCr I.190.

13 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, c. 132 (ed. Alexander Domanovszky) in *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, vols. I–II, (edendo operi praefuit Emericus Szentpétery), Budapestini, 1937–1938 (în cele ce urmează: SRH), vol. I, p. 406.

14 Thomae archidiaconi Spalatensis *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*. Ed. Olga Perić, Damir Karbić, Mirjana Matijević Sokol, James Ross Sweeney. (Central European Medieval Texts 4.) Budapest–New York, 2006, (în cele ce urmează: *Historia Salonitana*), p. 92.



după părerea mea, mărturia nici unuia dintre izvoare nu o putem considera sută la sută de încredere,<sup>15</sup> am tras concluzia că nu dispunem de dovezi sigure asupra faptului că dinspre partea croată cineva ar fi solicitat ajutorul lui Ladislau cel Sfânt.

Logica însă ne spune că, în situația anarhiei ce punea tot mai mult stăpânire asupra țării începând din 1089, nu putem exclude faptul că văduva lui Zvonimir ar fi putut într-adevăr să ceară ajutorul fratelui ei pentru a pune capăt crizei din țară sau măcar pentru a-și consolida propria poziție. Este foarte posibil (fără însă să avem documente în sprijinul acestei afirmații) ca între Ladislau cel Sfânt și Ilona să fi existat schimburi de soli și înainte de 1091 și ca din această cauză regele ungar să fi cunoscut bine situația din Croația, ținând seama de condițiile din epocă. Însă nu putem determina cu certitudine dacă regele Ladislau a pornit războiul cu adevărat la cererea surorii sale, Ilona,<sup>16</sup> sau, fără să aștepte o chemare din partea cuiva, a trecut granița mânănat pur și simplu de propriile sale interese de politică externă (examinând posibilele cauze ale războiului, ce vor fi detaliate în cele ce urmează, cea din urmă posibilitate pare în orice caz cea mai verosimilă). Este însă foarte puțin probabil ca Ladislau cel Sfânt să-și fi pus în mișcare armatele spre ținuturile de lângă mare în urma sfaturilor primite de la un nobil croat refugiat la curtea sa.<sup>17</sup> Aceasta pentru că aristocrația locală, pescuitoare în ape tulburi, nu putea spera la nimic bun din partea domnitorului maghiar, care își administra și propria țară cu o mână de fier, și

---

15 Kőrmendi Tamás, *Szent László horvátországi háborújáról. Az 1091. évi hadjárat történetének forráskritikai vizsgálata* [Despre războiul din Croația al lui Ladislau cel Sfânt. Examinarea critică a izvoarelor istorice referitoare la campania militară din anul 1091], [Manuscris], Budapeșt, 2014.

16 Această posibilitate o susțin, pe baza știrilor transmise de Toma din Split, József Deér (Deér, *Külpolitika*, op. cit., p. 87, Idem, *Die Anfänge der ungarisch-kroatischen Staatsgemeinschaft*, in „Archivum Europae Centro-Orientalis”, 2, 1936, p. 26) și Ferenc Makk (Ferenc Makk, *Ungarische Außenpolitik 896–1196*, [Studien zur Geschichte Ungarns 3], Tibor Schäfer, Herne, 1999, p. 81).

17 Cf. Deér, *Külpolitika*, op. cit., p. 87.

cu atât mai puțin ne putem închipui că, în epoca politicii externe purtate pe baze dinastice, regele Ladislau ar fi încheiat vreo înțelegere cu un nobil croat oarecare, fără ca mai întâi să se fi consultat în această privință cu propria soră.

Dat fiind că izvoarele aflate la dispoziția noastră nu ne oferă lămuriri în această privință, nu ne rămâne decât să ne bazăm pe logică, pentru a cerceta cauzele și scopurile campaniei militare. Printre cauze, József Deér a scos în evidență în primul rând motivele caracteristice politicii dinastice. După părerea sa, campania militară a lui Ladislau cel Sfânt în Croația - și îndeosebi descrierea acesteia în capitolul al 132-lea al compoziției de cronici - ne prezintă exemplul clasic al „intervenției familiale”, ale cărei elemente principale sunt: chemarea personală în ajutor a rudei, reparație totală și darul drept mulțumire.<sup>18</sup> Deér a identificat aceste elemente drept elemente tipice ale „familiarității dinastice și ale politicii de intervenție ce derivă din aceasta”.<sup>19</sup> După părerea mea, capitolul al 132-lea al compoziției de cronici a fost redactat în mai multe faze succesive, cu mai multe decenii după ce au avut loc faptele, și tocmai de aceea apare în el modelul idealizat într-o formă pură al intervenției dinastice, pentru că nu avem de a face cu o prezentare la rece a faptelor așa cum s-au petrecut ele, ci cu o ficțiune istorică întocmită ulterior. Bineînțeles, în prezentarea fundalului campaniei militare nu putem trece în nici un caz cu vederea, din nici un fel de scrupul filologic, înrudirea dintre regele Ladislau și regina Ilona, dar nu pare de loc evident ca această înrudire să fi constituit cauza primordială a intervenției.

Scopul posibil al campaniei militare trebuie să fi fost fără nici o îndoială cucerirea de noi teritorii, iar apoi asigurarea unei stăpâniri de durată asupra acestor ținuturi. Trebuie să insistăm asupra acestei afirmații atât de evidente, pentru că, în conformitate cu relatarea destul de îndoielnică din capitolul al 132-lea al compoziției de cronici, Ladislau nu a cucerit de fapt Croația pentru

---

18 Deér, *Staatsgemeinschaft*, op. cit. p. 25.

19 *Ibid.*, p. 24.

sine, ci pentru Ilona.<sup>20</sup> Însă în nici un fel de izvoare de încredere nu apare așa ceva.

Faptul că Ladislau a pregătit în amănunțime campania și în-deosebi că a așteptat cu multă răbdare momentul cel mai prielnic pentru atac ne face de asemenea să bănuim intențiile lui premeditate de a cuceri noi teritorii. Pe de o parte, pregătirea în Ungaria a campaniei ne arată o organizare minuțioasă. Cu puțin timp înainte de atac (după părerea mea, cel mai probabil în 1089 sau 1090),<sup>21</sup> Ladislau cel Sfânt a întemeiat în imediata vecinătate a Croației, pe teritoriul dintre munții Gvozd și râul Drava, episcopia de Zagreb. Noua episcopie și conducătorul ei, - pe lângă asigurarea îngrijirii spirituale a populației de pe teritoriul său și convertirea ereticilor, - avea probabil sarcini importante și în ceea ce privește organizarea părții dinspre interior a graniței și asigurarea traseului oștilor în drum spre Croația.<sup>22</sup> Pe de altă parte, și data de începere a campaniei a fost aleasă cu multă grijă. Ladislau cel Sfânt nu și-a pus oștile în mișcare imediat după moartea regelui Zvonimir, (deși regina Ilona trebuie să se fi găsit într-o situație grea imediat după urcarea pe tron a lui Ștefan al II-lea și instaurarea anarhiei în țară), ci doar cu doi ani mai târziu, când practic aproape toate condițiile erau favorabile planurilor sale, atât pe teritoriul croat, cât și în vecinătățile sale mai extinse din zona de nord a Adriaticii, zonă de interes din punct de vedere al politicii sale externe. Până la această dată, în Croația, ca urmare a crizei politice interne, puterea centrală s-a destrămat total,<sup>23</sup> și astfel nu a mai rămas nici

---

20 Chronici Hungarici compositio saeculi XIV, c. 132 (SRH, vol. I, p. 406).

21 Tamás Körmendi, *A zágrábi püspökség alapítási éve [Anul întemeierii episcopiei de Zagreb]*, in Dániel Bagi, Tamás Fedeles, Gergely Kiss (eds.), „Köztes-Európa vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére”, Pécs, 2012, p. 329–341.

22 Bálint Hóman, *A zágrábi püspökség alapítási éve [Anul întemeierii episcopiei de Zagreb]*, in „Turul”, 28, 1910, p. 113, Körmendi, *Zágrábi püspökség*, op. cit., p. 341. E adevărat că József Deér nu face o legătură directă între întemeierea episcopiei de Zagreb și intenția unei expansiuni în Croația, dar și el consideră apariția acestei noi episcopii ca un factor care a favorizat pregătirea campaniei militare. (Deér, *Allamközösség*, op. cit., p. 38).

23 Klaić, *Povijest Hrvata*, op. cit., p. 489–491.

o forță militară locală importantă, capabilă prin mișcări de trupe concertate să facă față armatei ungare, aflată sub o conducere unitară. Din câte cunoaștem, relațiile de politică externă din zona de nord a Adriaticii au căpătat o asemenea întorsătură tocmai la începutul anului 1091, încât nici una dintre celelalte puteri care nutreau ambiții legate de teritoriile croate și orașele-porturi din Dalmația nu era în măsură în acel moment să se opună cuceririi maghiare. Veneția probabil că încă mai suporta consecințele grelei sale înfrângeri suferite din partea normanzilor în bătălia navală din 1084.<sup>24</sup> Papalitatea era angrenată între 1090 și 1092 în una din perioadele cele mai convulsionate ale luptelor pentru investi-tură.<sup>25</sup> Iar Bizanțul era absorbit în primăvara lui 1091 de luptele cu pecenegii.<sup>26</sup> Prin urmare toate aceste puteri nu erau de aseme-nea în măsură să stea în calea expansiunii maghiare.

Inițial, Ladislau cel Sfânt plănuise cu siguranță și ocuparea orașelor din Dalmația. Conform celor menționate în scrisoarea către Oderisius, în care se vorbea despre cucerirea „Slavoniei aproape în întregime deja”,<sup>27</sup> în vara anului 1091 domnitorul maghiar considera încă neterminată campania sa militară.<sup>28</sup> Dat fiind că în prima parte a anului - cum voi detalia în cele ce urmează, în capitolul lucrării mele dedicat prezentării teritoriilor cucerite - oștile ungare ocupaseră deja Gvozd și Velebit, această remarcă poate fi explicată cel mai bine prin planurile rămase nerealizate, îndrepta-te spre cucerirea litoralului Dalmației.

În lumina celor de mai sus, campania militară din 1091 din Croația trebuie considerată în primul rând ca un pas de politică

---

24 Heinrich Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, vols. I–II, Gotha, 1905, vol. I, p. 165, John Julius Norwich, *Venice: The Rise to Empire*, vols. I–II, London, 1977, vol. I, p. 96.

25 Bruno Gebhard – Karl Jordan, *Investiturstreit und frühe Stauferzeit 1056–1197* (Handbuch der deutschen Geschichte 4), München, 1971,<sup>6</sup> p. 55–56.

26 Louis Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, Paris, 1969,<sup>2</sup> p. 228.

27 Sclavoniam iam fere totam acquisivi — *DHA*, vol. I, p. 272.

28 Deér J, *Külpolitika*, op. cit., p. 85–86, Idem, *Staatsgemeinschaft*, op. cit., p. 28, Klaić, *Povijest Hrvata*, op. cit., p. 492, Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 83.

externă plănuit cu grijă și pregătit cu răbdare din partea lui Ladislau cel Sfânt și doar în al doilea rând ca o intervenție dinastică. Este posibil ca strânsa legătură de rudenie dintre regele ungar și văduva lui Zvonimir să fi fost folosită ca pretext, dar intenția expansiunii teritoriale pare o motivație mult mai puternică. Toate indiciile ne arată că pentru Ladislau a fost mai importantă asigurarea de durată a succesului cuceririlor realizate, decât răzbunarea nedreptăților suferite de Ilona: altfel, și-ar fi pornit armatele spre ținuturile de lângă mare imediat după moartea lui Zvonimir, la primele semne ale crizei politice interne din Croația, și nu ar fi așteptat atât, până când împrejurările de politică externă au luat o întorsătură favorabilă. Domnitorul maghiar ar fi încercat probabil să-și extindă puterea și asupra orașelor din Dalmația, dar a fost împiedicat s-o facă de către invazia cumanilor.

## Desfășurarea campaniei militare

Despre desfășurarea războiului din Croația ne informează mai detaliat doar Toma din Split, dar, pe de o parte, și textul său cuprinde doar puține date concrete, iar pe de alta, valoarea sa ca izvor istoric este contestabilă. În orice caz, cronicarul dalmațian ne informează că oștile ungare au luat mai întâi în stăpânire fără probleme câmpia dintre Drava și Gvozd, iar apoi, ajungând în zona Munților de Fier (*Alpes Ferree*), au întâmpinat ceva rezistență, dar în scurt timp au reușit să domine forțele croate, dezbinat politic și prin urmare incapabile de o apărare coordonată.<sup>29</sup>

Cercetarea istorică prezintă în general evenimentele campaniei militare a lui Ladislau cel Sfânt bazându-se pe această relatare.<sup>30</sup> Însă informațiile lui Toma din Split legate de tema noastră par pe de o parte să aibă o origine incertă,<sup>31</sup> iar, pe de alta, printre datele

---

29 Historia Salonitana, p. 92.

30 Pauler, *Magyar nemzet*, op. cit., vol. I, p. 157, Deér, *Külpolitika*, op. cit., p. 86, Klaić, *Povijest Hrvata*, op. cit., p. 491–495.

31 Kormendi, *Szent László*, op. cit.

relatate de el există și unele pe care le putem combate și pe baza unor date istorice: este deci justificat să le cântărim pe fiecare în parte. În primul rând, este cu desăvârșire exclus faptul că teritoriul dintre Drava și Munții Gvozd (adică al Slavoniei, înțelese conform concepției din evul mediu târziu) ar fi fost cucerit doar de Ladislau cel Sfânt în 1091.<sup>32</sup> Câmpia dintre râurile Drava și Sava se afla probabil deja în perioada întemeierii regatului ungar sub o puternică suzeranitate a acestuia, iar teritoriul dintre Sava și Gvozd ar fi putut să ajungă, după părerea mea, sub un control mai strâns din partea sa în a doua jumătate a secolului al XI-lea, (dar în orice caz înainte de campania militară în Croația).<sup>33</sup> Dacă a fost într-adevăr așa, înseamnă totodată că cealaltă informație a lui Toma din Split - conform căreia oștile lui Ladislau au fost nevoite să lupte doar după ce au ajuns între Munții de Fier - ar fi putut fi chiar reală: dat fiind că oștile maghiare au pășit doar aici, în Munții Gvozd, pe un teritoriu dușman. În mod asemănător, pare logică și concluzia că forțele dezbinat ale oligarhilor croați, care nu acceptaseră mai devreme supremația lui Ștefan al II-lea, nu ar fi reprezentat într-adevăr o piedică însemnată în calea atacului.<sup>34</sup>

## **Invazia cumană și sfârșitul campaniei militare din Croația**

În capitolul al 137-lea al compoziției de cronici putem citi că „regele Ladislau era cu ai lui în Slavonia”, când cumanii sub conducerea lui Kapolcs au atacat Transilvania și Ungaria de

---

32 Pauler, *Horvát-Dalmátország*, op. cit., p. 198–202, György Györffy, *Die Nordwestgrenze des byzantinischen Reiches im XI. Jahrhundert und die Ausbildung des „ducatus Sclavoniae”*, in „Mélanges offerts à Szabolcs de Vajay”, Braga, 1971, p. 295–315, Attila Zsoldos, *Hrvatska i Slavonija u kraljevstvu Arpadovića*, in „Povijesni Prilozi”, 17, 1998, p. 291–294.

33 Tamás Körmendi, *Szlavónia korai hovatartozása [Apartenența timpurie a Slavoniei]*, in „Századok”, 146, 2012, p. 383–387.

34 Budak – Raukar, *Hrvatska povijest*, op. cit., p. 140–141 (autorul părții la care ne referim este Neven Budak).

Est.<sup>35</sup> Redactorii necunoscuți ai principalei noastre surse narrative nu au legat încă această informație de încheierea campaniei militare din Croația. În schimb, Toma din Split - care, după părerea mea, a folosit la redactarea capitolului aferent temei discutate de noi tocmai compoziția de cronici ca unul dintre izvoare - scrie în mod explicit că Ladislau cel Sfânt a fost nevoit să părăsească Croația din cauza atacului unui neam de „sciți”.<sup>36</sup>

Capitolul al 137-lea al compoziției de cronici a păstrat probabil pentru noi o relatare remarcabil de autentică, aproape contemporană cu evenimentele. *Historia Salonitana* leagă poate tocmai această relatare de materialul din capitolul al 132-lea al compoziției de cronici (și de cel al altor surse necunoscute), când explică într-un mod convingător încheierea campaniei militare din Croația a lui Ladislau cel Sfânt prin atacul cumanilor.<sup>37</sup> Cercetarea istorică nu numai că acceptă părerea sursei din Dalmația în legătură cu aceasta, ci chiar indică anul 1091, anul campaniei în Croația, ca an al invaziei cumanilor, invazie care în compoziția de cronici figurează fără indicarea unei date.<sup>38</sup>

Gyula Pauler explica încă atacul lui Kapolcs prin intrigile diplomației bizantine. După părerea lui, campania militară din Croația pune în pericol interesele din Dalmația ale imperiului răsăritean, de aceea Bizanțul s-a străduit să-l îndepărteze din ținuturile de lângă mare pe regele Ladislau împreună cu oștile sale, trimițându-i pe cumani să atace Ungaria din spate.<sup>39</sup> Punctul de vedere al lui Pauler era susținut în primul rând de faptul că poate fi integrat fără probleme în tabloul creat despre relațiile de politică externă ale epocii. Căci în primăvara anului 1091 pecenegii au străpuns

35 Chronici Hungarici compositio saeculi XIV, c. 137: Rex autem Ladislaus cum suis in Scлавonia fuerat — *SRH*, vol. I, p. 412.

36 *Historia Salonitana*, p. 94.

37 Kőrmendi, *Szent László*, op. cit.

38 Pauler, *Magyar nemzet*, op. cit., vol. I, p. 447 (nota nr. 317).

39 *Ibid.*, vol. I, p. 158, vezi și Deér, *Staatsgemeinschaft*, op. cit., p. 28, György Györffy, *A „lovagszent” uralkodása (1077–1095) [Domnia „sfântului-cavaler”]*, in „Történelmi Szemle”, 20, 1977, p. 559.

hotarul de la Dunărea de Jos al Imperiului Bizantin. Invadatorii au putut fi opriți doar în apropierea țărmurilor Mării Tracice, dar până la urmă în bătălia de la Lebunion din 29 aprilie 1091 bizantinii aliați cu cumanii au reușit să repurteze o victorie nimicitoare asupra pecenegilor.<sup>40</sup> Campania militară a lui Ladislau cel Sfânt în Croația trebuie să se fi aflat deja atunci în plină desfășurare. Prin urmare, dacă presupunem că cumanii aflați în solda Bizanțului au pornit imediat spre nord după bătălia de la Lebunion, atunci ei trebuie să fi atacat Ungaria probabil pe la sfârșitul primăverii / începutul verii anului 1091, adică l-au obligat pe Ladislau cel Sfânt să se întoarcă tocmai în perioada când se obișnuiește să fie datat sfârșitul campaniei militare din Croația.

Deși această concepție pare la prima vedere foarte convingătoare, totuși putem avea anumite îndoieli justificate, în primul rând pentru că, în conformitate cu capitolul al 138-lea al compoziției de cronici, considerat de încredere, în 1092 regele Ladislau „a atacat Rusia, pentru că cumanii au invadat Ungaria la sfatul lor”.<sup>41</sup> Pe această bază, astăzi considerăm în mod unanim că oștile lui Kapolcs au intrat în 1091 pe teritoriul Ungariei la îndemnul lui Vasilko, cneaz din Terebovlia.<sup>42</sup> Deși cercetătorii croați în majoritatea cazurilor nu țin seama încă nici acum de mărturiile negative ale izvoarelor noastre,<sup>43</sup> astăzi putem considera aproape sigur faptul că invazia cumană din 1091 nu a fost pregătită de diplomația bizantină. Astfel încheierea bruscă a campaniei militare a lui Ladislau cel Sfânt în Croația nu poate fi considerată o consecință

---

40 Georg Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1963, p. 297.

41 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, c. 138: rex gloriosus invasit Rusciam, eo quod Kuni per consilium eorum Hungariam intraverunt — *SRH*, vol. I, p. 414.

42 Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 86, Márta Font, *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek [Regi din dinastia Arpadiană și voievozi Rurikizi]*, (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21), Szeged, 2005, p. 135–136.

43 Klaić, *Povijest Hrvata*, op. cit., p. 492, Budak – Raukar, *Hrvatska povijest*, op. cit., p. 142–143 (autorul părții la care ne referim este Neven Budak).



a politicii externe duse de imperiul răsăritean, chiar dacă Bizanțul, care emitea pretenții de dominație asupra orașelor din Dalmația, s-a bucurat la auzul veștilor referitoare la retragerea din ținuturile de lângă mare a oștilor ungare care amenințau Dalmația.

## Întinderea teritoriilor cucerite

Două din sursele noastre narrative conțin date laconice referitoare la mărimea teritoriilor cucerite în Croația de Ladislau cel Sfânt. Conform capitoului al 132-lea al compoziției de cronici, „regele a răzbunat cu duritate nedreptățile suferite” de sora lui (respectiv văduva lui Zvonimir) și „i-a restituit Croația, precum și Dalmația în totalitatea sa”.<sup>44</sup> Aceasta ar însemna evident că în prealabil cucerise ambele teritorii - numai că această afirmație a compoziției de cronici pare problematică și din punct de vedere al examinării critice a izvorului,<sup>45</sup> și nici cercetarea istorică nu o consideră conformă cu realitatea.<sup>46</sup> În schimb, Toma din Split afirmă că oastea regelui Ladislau „n-a ajuns totuși până la ținuturile de lângă mare”.<sup>47</sup> Deși mai sus am pus de mai multe ori sub semnul întrebării valoarea de izvor a datelor referitoare la tema noastră din textul acestei surse din Dalmația, după părerea mea această informație ar putea avea la bază chiar niște izvoare autentice: aceasta pentru că *Historia Salonitana* s-a dovedit a fi în general mult mai bine informată când e vorba de evenimente din ținuturile de lângă mare.<sup>48</sup>

Dat fiind că despre mărimea teritoriilor cucerite în 1091, după cum am arătat mai sus, dispunem de o singură informație mai

44 Chronici Hungarici compositio saeculi XIV, c. 132: cuius iniurias rex graviter vindicavit, et Croatiam atque Dalmatiam integraliter sibi restituit — *SRH*, vol. I, p. 406.

45 Kőrmendi, *Szent László*, op. cit.

46 Deér, *Külpolitika*, op. cit., p. 87, Györffy, *Nordwestgrenze*, op. cit., p. 307, Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 83.

47 nec tamen usque ad maritimas regiones pervenit — *Historia Salonitana*, p. 92.

48 Mirjana Matijević Sokol, *Toma Arhidaon i njegovo djelo. Rano doba hrvatske povijesti* (Knjižnica hrvatske povijesti i kulture 3.), Jastrebarsko, 2002, p. 338.

mult sau mai puțin credibilă, cercetarea istorică s-a extins și asupra unor izvoare colaterale temei noastre, din care putem obține date referitoare nu la campania militară propriu-zisă, ci la întinderea Croației înainte de cucerirea maghiară, respectiv la mărirea teritoriilor croate aflate sub stăpânire ungară spre sfârșitul domniei lui Ladislau cel Sfânt. A procedat astfel și Gyula Pauler, care a acceptat pe de o parte informația lui Toma din Split, menționată mai sus – conform căreia Ladislau cel Sfânt nu își extinsese încă stăpânirea asupra ținuturilor de lângă mare –, iar pe de altă parte susținea că regele ungar ocupase deja Munții Velebit, aflați la sud-vest de Munții Gvozd. Această ultimă afirmație o întemeia pe documentul emis în 1091 de priorul Dragus din Zadar: după părerea lui Pauler, vestea atacării Croației figurează în datarea acestuia, pentru că oștile lui Ladislau cel Sfânt ocupaseră și ținutul aflat în apropierea orașului dalmațian (adică Munții Velebit, aflați între Munții Gvozd și litoralul aferent orașului Zadar).<sup>49</sup> Pe baza aceluiași izvor, Pauler a tras mai târziu concluzia că regele ungar cucerise în 1091 întregul teritoriu al statului croat: la acest lucru face referire, după părerea lui, remarca din documentul lui Dragus, că Ladislau cel Sfânt l-a pus pe Álmos rege al Croației.<sup>50</sup> Între cele două puncte de vedere formulate la o distanță de câțiva ani de distinsul medievalist se remarcă o oarecare contradicție, pentru că teritoriul Regatului Croat ajungea înainte de 1091 în unele zone până la Marea Adriatică, ba mai mult, unul din centrele sale, din câte știm, se afla chiar la Tengerfehérvár<sup>51</sup>: prin urmare, dacă oștile lui Ladislau cel Sfânt nu ajunseseră până la mare, ele nu aveau cum să fi cucerit întreaga Croație. Probabil că și György Györffy a fost în parte indus în eroare de Pauler și de aceea i-a atribuit fără rețineri tot lui Ladislau cel Sfânt și cucerirea orașului Tengerfehérvár.<sup>52</sup> Însă nici un izvor aflat la dispoziția noastră nu

---

49 Pauler, *Horvát-Dalmátország*, op. cit., p. 208.

50 Pauler, *Magyar nemzet*, op. cit., vol. I, p. 157.

51 Klaić, *Povijest Hrvata*, op. cit., IX. sz. térkép.

52 Györffy, *Lovagszent*, op. cit., p. 558.

amintește de cucerirea orașului-port. Se știe în schimb - și tot Pauler a fost cel care a atras atenția asupra acestui lucru - că episcopul din Tengerfőhervár a participat în martie 1095 la sinodul diecezei din Split, ceea ce vine mai degrabă în sprijinul presupunerii că în momentul respectiv reședința acesteia nu era sub stăpânire maghiară.<sup>53</sup>

În schimb putem fi siguri de faptul că în 1091 Dalmația (contrar celor afirmate în compoziția de cronici) nu era încă sub stăpânire maghiară. Acest lucru nu este dovedit în primul rând de afirmația lui Toma din Split, citată mai sus, ci de documentul priorului Dragus. Mărturia diplomei emise de demnitarul din Zadar este deosebit de valoroasă, dat fiind că a fost întocmită în unul dintre cele mai importante orașe din Dalmația chiar în anul campaniei militare, prin urmare constituie pentru noi un izvor aproape contemporan, care a luat naștere chiar la fața locului. În datarea sa, s-a folosit în primul rând anul domniei împăratului bizantin Alexios, ceea ce dovedește din prima în mod cert că asupra locului emiterii diplomei se exercita supremația împăratului, și nu cea a regelui maghiar. Pe deasupra, acest document amintește doar campania militară din Croația a regelui ungar (*Croatia invadens regnum*), nu vorbește despre cuceriri în Dalmația.<sup>54</sup> Mai știm de asemenea că în a doua jumătate a anului 1091, bizantinii sunt cei care și-au extins stăpânirea asupra orașelor-porturi din ținuturile de lângă mare.<sup>55</sup>

Prin urmare, putem afirma cu convingere doar atât, că în 1091 oștile lui Ladislau cel Sfânt au cucerit în mare ținuturile muntoase ale Croației (Gvozd și Velebit). Deși inițial avuseseră intenția să ocupe și Dalmația, invazia cumană a împiedicat în acel moment extinderea statului ungar până la Marea Adriatică și probabil oștile ungare nu au reușit să cucerească încă nici orașul Tengerfőhervár, aflat mai devreme sub autoritate croată.

53 CDCr, vol. I, p. 204, Pauler, *Horvát-Dalmátország*, op. cit., p. 209.

54 DHA, vol. I, p. 273.

55 Deér, *Staatsgemeinschaft*, op. cit., p. 28.

## Integrarea teritoriilor cucerite

În datarea deja citată mai sus a documentului emis de Dragus, priorul din Zadar, dintre evenimentele anului 1091 nu a fost considerată importantă doar menționarea faptului că în anul respectiv regele ungar Ladislau a atacat Croația, ci și că „l-a pus acolo rege pe nepotul său, domnul Álmos”.<sup>56</sup> Acest lucru este contrazis de cele menționate în capitolul al 132-lea al compoziției de cronici, conform căruia regele ungar nu a cucerit pentru sine Croația (și Dalmația, cum afirmă eronat sursa noastră), ci a reînstatat acolo stăpânirea surorii sale, Ilona, văduva regelui croat; totuși mai târziu a atras sub suveranitatea sa teritoriile cucerite.<sup>57</sup> Ținând seama de faptul că în acest caz avem de a face cu mărturia unui izvor contemporan, recunoscut ca autentic, contra informației date de o sursă mai târzie, cu mai multe faze de compunere, a cărei autenticitate este mult mai nesigură, trebuie să acceptăm neîndoielnic cele afirmate în documentului lui Dragus. Prin urmare Ladislau l-a pus pe Álmos rege în Croația încă din anul campaniei militare. Dacă luăm în considerare ordinea evenimentelor, pare logică și părerea că Ladislau l-ar fi încoronat rege pe Álmos în momentul în care, la aflarea veștii despre atacul cumanilor, el însuși a trebuit să se întoarcă în Ungaria.<sup>58</sup>

Puterea regelui Álmos ne pare însă surprinzător de restrânsă în oglinda izvoarelor noastre. În scrisoarea sa către Oderisius, Ladislau, vorbind despre cuceririle sale din Croația, nici măcar nu-l pomenește pe nepotul său și afirmația sa, conform căreia „am cucerit deja aproape toată Slavonia” nu depune mărturie asupra dorinței regelui ungar de a împărți puterea cu cineva.<sup>59</sup> În plus, în aceeași scrisoare, Ladislau întărește doar în numele său viitoarele

---

56 Uladdislau Pannoniorum rex Chroatie invadens regnum domnum Almus, suum nepotem in illo statuit regem — *DHA*, vol. I, p. 273.

57 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, c. 132 (*SRH*, vol. I, p. 406).

58 Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 83.

59 Sclavoniam iam fere totam acquisivi — *DHA*, vol. I, p. 272.

sale danii „în Slavonia” în favoarea Sfântului Egidius, nu este nici măcar amintită o posibilă participare în acest sens a nepotului său. Dacă este într-adevăr adevărat că Álmos purta titulatura de rege al Croației deja în momentul când a fost scrisă scrisoarea către Oderisius, atunci rezultă că unchiul său i-a lăsat niște margini de manevră extrem de limitate politic, chiar și comparativ cu nivelul regatelor vasale contemporane. Doar că nu putem fi absolut siguri de acest lucru, în lipsa unor date sută la sută certe ale izvoarelor. După cum ne amintim, scrisoarea către Oderisius (care îl înfățișează pe Ladislau ca pe stăpânul unic al teritoriilor cucerite) a fost redactată probabil în vara anului 1091 - în schimb diploma lui Dragus (care este singura care îl menționează pe Álmos ca rege al Croației) a fost emisă, după părerea mea, doar la sfârșitul aceluiași an, între 25 și 31 decembrie.<sup>60</sup> Putem deci în principiu să ne închipuim că regele ungar i-a predat puterea nepotului său asupra teritoriilor cucerite abia în toamna lui 1091. Nu pare cu totul exclusă nici posibilitatea ca regele Ladislau, în momentul în care a trebuit să plece de urgență din Croația la primirea veștii referitoare la invazia cumană, să-l fi lăsat pe Álmos într-adevăr doar ca locțiitor al său, iar ceremonia formală de încoronare să fi avut loc cândva în perioada scursă între data scrisorii către Oderisius și cea a emiterii diplomei lui Dragus. În lipsa unor date precise ale izvoarelor, toate acestea sunt doar pură speculație.

În orice caz, cuceririle lui Ladislau cel Sfânt nu s-au dovedit a fi de durată. La scurt timp după moartea marelui rege, Croația a redevenit pentru scurt timp independentă și doar regele Coloman a reușit să asigure acolo o dominație maghiară de durată, după ce în 1097 l-a învins în Munții Gvozd pe regele croat Petru.

---

60 Körmendi, *Szent László*, op. cit. - *Terminus post quem* rezultă din faptul că în cazul procesului descris în document ultima amânare acordată pârâtului expira la 25 decembrie (CDCr I.200-201). Iar *terminus ante quem* poate fi determinat, cunoscând faptul că în secolele XI-XII, în orașele din Dalmația, anul nou începea la 1 ianuarie (Milan von Šufflay, *Die dalmatinische Privaturkunde* [Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse 147], Wien, 1904, p. 139).

## Locul campaniei militare din Croația în politica externă a lui Ladislau cel Sfânt

În primii săi ani de domnie, politica externă a regelui Ladislau a urmat o traiectorie forțată. Un pericol constant pentru legitimația domniei sale îl reprezenta acel Solomon pe care principele Géza îl dăduse jos de pe tron în 1074, tocmai cu ajutorul lui Ladislau, și care nu renunțase până la moartea sa la ideea recâștigării tronului Ungariei. Solomon s-a bucurat până la începutul anilor 1080 de sprijinul regelui romano-german Henric al IV-lea (devenit din 1084 împărat), și astfel, în conflictul dintre papalitate și imperiu - care în perioada aceea determina în mod fundamental liniile de forță politice ale regiunii - regele Ladislau a fost constrâns să se orienteze către papă, în pofida faptului că ideologia reformei gregoriene îi era cu totul străină, după cum rezultă din măsurile luate de el. Însă în 1087 Solomon a murit, și astfel a dispărut sursa de pericol care îl făcea pe Ladislau să i se opună lui Henric al IV-lea și prin urmare îl constrângea să facă parte din tabăra lui Urban al II-lea. Din acest moment, suveranul maghiar probabil nu s-a mai străduit să asigure pozițiile țării sale prin sprijinirea necondiționată a papalității reformatoare, ci a încercat să ducă o politică externă echilibrată, care să permită, pe cât posibil, întreținerea unor relații pașnice atât cu împăratul, cât și cu papa.<sup>61</sup>

Față de această politică externă prudentă, campania militară din Croația aducea fără îndoială riscuri serioase. În 1075, regele Zvonimir intrase în relații de vasalitate subordonate papei,<sup>62</sup> astfel încât ocupația maghiară a Croației din 1091 leza în principiu și drepturi ale Sfântului Scaun.<sup>63</sup> În plus, papa Urban al II-lea dorea din momentul înscăunării sale să reglementeze relațiile sale cu Bizanțul<sup>64</sup> - prin urmare, pare că în regiunea Adriaticii existau

---

61 Deér, *Külpolitika*, op. cit., p. 88–91, Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 79.

62 CDCr, vol. I, p. 139–140.

63 Deér, *Külpolitika*, op. cit., p. 90, Györffy, *Lovagszent*, op. cit., p. 556, Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 84.

64 Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, op. cit., p. 231.

toate premisele pentru înfăptuirea unei asemenea alianțe, care i-ar fi unit pe Urban al II-lea, lezat în drepturile sale de suzeranitate feudală asupra Croației, cu împăratul Alexios I (și implicit cu aliații săi, venețienii), care își exercita autoritatea formală asupra Dalmației, împotriva lui Ladislau, care tocmai invadea ținuturile de lângă mare, și a Ungariei. Chiar dacă am putut vedea mai sus că în momentul campaniei militare împotriva Croației nici una dintre amintitele puteri din zona Adriaticii nu era în situația de a putea opune forțe serioase în calea aspirațiilor maghiare, ne este ușor să ne dăm seama că, în cazul unei posibile alianțe dintre papalitate și bizantini, Ladislau și-ar fi putut păstra cu greu cuceririle – după cum nici regele Coloman nu ar fi putut să recucerească cu ușurință în 1097 teritoriile croate și să obțină în 1105 ținuturile dalmațiene de lângă mare.

Însă după campania militară din Croația, nu numai că alianța schițată mai sus nu s-a înfăptuit, ci pe deasupra nici relațiile diplomatice dintre Urban al II-lea și Ladislau cel Sfânt nu au fost rupte (sau cel puțin nu imediat). Din scrisoarea către Oderisius, știm că în vara lui 1091 regele ungar a trimis un sol către papă, în persoana unui anume Sorinus, ba chiar aștepta venirea unui legat papal în Ungaria.<sup>65</sup> Acesta a și sosit până la urmă, în persoana cardinalului Teuzo, și la 1 septembrie 1091<sup>66</sup> a participat împreună cu Ladislau la sfințirea mănăstirii de la Somogyvár, ctitorită de rege.<sup>67</sup> Aceste informații ne arată în mod clar că în lunile imediat următoare campaniei militare a existat o vie activitate diplomatică între Ungaria și Sfântul Scaun. Această situație, contradictorie în aparență, ar putea avea trei explicații.

65 *DHA*, vol. I, p. 272.

66 Tibor Neumann, *A somogyvári bencés monostor alapítása* [*Întemeierea mănăstirii benedictine de la Somogyvár*], in Norbert Medgyesy-Schmikli et al. (eds.), „PPKE műhelytanulmányok”, Piliscsaba, 1999, p. 45.

67 *DHA*, vol. I, p. 268, 269. — Referitor la persoana lui, vezi: Gergely Kiss, *Teuzo sancte Romane Ecclesie legatus... Teuzo cardinalis. Contribution aux relations de la Papauté et du roi hongrois Ladislas I<sup>er</sup> à la fin du XI<sup>e</sup> siècle*, in „Specimina Nova. Pars Prima: Sectio Mediaevalis”, 5, 2009, p. 33–39.

1. După părerea lui Ferenc Makk, regele Ladislau a trimis un sol la Sfântul Scaun pentru a cere o aprobare *a posteriori* pentru ocuparea Croației - iar legația lui Teuzo trebuie să fi avut drept țintă să-l facă pe Ladislau să recunoască suzeranitatea papei asupra Croației.<sup>68</sup> Regele ungar nu a fost dispus s-o facă, în consecință relațiile dintre papalitate și Ungaria s-au răcit. La sfârșitul lui 1091, Ladislau cel Sfânt se orientase deja clar spre imperiu: conform celor relatate de Bernolds von Konstanz, în perioada Crăciunului acelui an urma să aibă loc o întâlnire între Henric al IV-lea și Ladislau cel Sfânt - această întâlnire însă nu a mai avut loc, datorită intervenției principelui bavarez Welf, dar acest lucru reprezintă deja o altă chestiune.<sup>69</sup>

2. Poate că Urban al II-lea nu a reacționat mai agresiv față de cucerirea Croației de către regele Ladislau pentru că în momentul respectiv nu dispunea de puterea necesară. În 1090 (adică în anul ce a precedat campania militară), împăratul îl alungase chiar și de la Roma pe papă, care s-a refugiat la normanzi și s-a putut întoarce în orașul său de reședință abia după ce aliații săi din Italia de Nord l-au înfrânt pe Henric al IV-lea în 1092 la Canossa. Poate că papalitatea nici nu era împotriva expansiunii ungare, ținând seama de faptul că cu greu ar fi putut impune respectarea efectivă a drepturilor sale de suzeranitate în haosul politic ce domnea în-

---

68 Makk, *Außenpolitik*, op. cit., p. 84.

69 Die Chroniken Bertholds von Reichenau und Bernolds von Konstanz 1054–1100. (hrsg. Ian S. Robinson) in Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series, vol. 14, Hannover, 2003, p. 493. - Literatura de specialitate, făcând referire la Bernolds von Konstanz, este unanimă în a fixa data întâlnirii, ce apoi n-a mai avut loc, în 1092, de Crăciun, (Deér, *Külpolitik*, op. cit., p. 89, Györffy, *Lovagszent*, op. cit., p. 560), această datare este însă valabilă doar în cazul în care luăm ca bază practica de calculare a anilor din perioada imperiului folosită în epocă, conform căreia anul începea de Crăciun. Dacă însă socotim conform calendarului nostru actual, în care anul începe la 1 ianuarie, în cazul respectiv este vorba de fapt de Crăciunul anului 1091 (Hóman, *Zágrábi püspökség*, op. cit., p. 105). Acest lucru este dovedit și de faptul că în sursa noastră știrea referitoare la proiectata întâlnire dintre Henric al IV-lea și regele ungar, al cărui nume nu este menționat, se află pe unul din primele locuri ale cronologiei evenimentelor anului, și nu la sfârșitul listei.



tr-o Croație ajunsă pe marginea dezmembrării. Prin urmare este chiar posibil ca diplomația Sfântului Scaun să fi sprijinit ocupația maghiară, care ar fi creat o situație politică internă mai stabilă, încercând apoi, prin mijlocirea legației cardinalului Teuzo, să-și impună drepturile de suzeranitate și să-l convingă pe regele Ladislau ca, în calitate de stăpân al teritoriilor croate, să depună, el însuși sau nepotul său, Álmos, jurământul de vasalitate față de Urban al II-lea.<sup>70</sup>

3. După părerea mea, nu putem fi sută la sută siguri că în cei câțiva ani ce au precedat campania militară a regelui Ladislau mai funcționa cu adevărat în Croația jurământul de vasalitate către papă, depus cu certitudine în 1075.<sup>71</sup> În 1089 sau 1090, la sinodul arhiepiscopiei din Split au participat și regele croat Ștefan al II-lea și mai mulți nobili mireni,<sup>72</sup> cu toate că de obicei reforma gregoriană nu încuraja participarea laicilor la sinod. În schimb, în măsura în care însă în Croația acelor vremuri suveranul și înaltul cler nu ar fi urmat neapărat îndeaproape ideile papalității reformatoare nici măcar în chestiunile privitoare la conducerea bisericii, cred că avem o bază suficientă spre a pune sub semnul întrebării acceptarea efectivă, în sens politic, de către ei a suzeranității Sfântului Scaun. Iar în cazul în care papalitatea avea oricum doar interese formale legate de Croația, evident nu ar fi dorit să se angajeze într-un nou conflict politic pentru acestea, în timpul luptelor aprige pentru investitură. În acest caz, cauza conflictului

---

70 După părerea lui Gábor Varga, papalitatea nu reproșa în primul rând nedepunerea jurământului de vasalitate, ci nu vroia de fapt să recunoască cuceririle regelui ungar în Croația pentru a nu pune în pericol relațiile dintre Sfântul Scaun și Bizanț, care cunoscuseră o îmbunătățire în timpul pontificatului lui Urban al II-lea (Gábor Varga, *Ungarn und das Reich vom 10. bis zum 13. Jahrhundert. Das Herrscherhaus der Árpáden zwischen Anlehnung und Emanzipation* [Studia Hungarica 49], München, 2003, p. 147).

71 *CDCr*, vol. I, p. 139–140.

72 *CDCr*, vol. I, p. 191. — Despre sinod, vezi: Lothar Waldmüller, *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn von der Völkerwanderung bis zum Ende der Árpáden* (Konziliengeschichte. Reihe A: Darstellungen), Paderborn–Wien–Zürich–Schöningh, 1987, p. 95–96.

existent cu adevărat mai târziu dintre Ungaria și Sfântul Scaun ar fi putut fi faptul că Ladislau a dezvoltat relații tot mai bune cu împăratul Henric al IV-lea.

Din lipsa unor izvoare concludente, este imposibil de determinat care dintre cele trei explicații de mai sus este cea adevărată (sau dacă vreuna dintre ele este într-adevăr reală). În schimb, este sigur că Ladislau cel Sfânt a reușit să păstreze și prin mijloace diplomatice teritoriile croate cucerite cu forța armelor - și acest lucru ne arată încă o dată că regele ungar a apreciat în mod just relațiile de putere din regiune.

## Concluzii

Despre campania militară a lui Ladislau cel Sfânt în Croația dispunem din păcate de foarte puține informații sigure, astfel încât nu putem avea decât o imagine aproximativă chiar și despre întrebările cele mai de bază legate de împrejurările cuceririi. Suveranul ungar și-a pornit armata împotriva vecinului din sud-vest cel mai probabil cu intenția cuceririi unor teritorii. Nu se știe cu precizie dacă și în anii imediat premergători atacului Croația s-a aflat efectiv sub suzeranitate papală. În contradicție cu punctul de vedere al literaturii de specialitate de până acum, nu dispunem de informații suficient de concludente nici referitor la presupunerea că, din partea croată, cineva ar fi cerut ajutorul regelui Ladislau, deși este foarte ușor de imaginat ca regina Ilona să se fi adresat fratelui său pentru sprijin. În orice caz, regele ungar cu siguranță nu a atacat Croația dintr-o pornire subită, spre a răzbuna ofensele aduse surorii sale. Acest lucru este dovedit de modul cel mai pragmatic cu putință cu care a pregătit campania militară și a ales momentul atacului. A încercat să-și asigure stăpânirea fermă asupra zonei de frontieră și prin întemeierea în ținuturile de dincolo de Drava, încă înainte de începerea războiului, a unei noi episcopii și apoi a așteptat cu răbdare ca toate împrejurările externe să evolu-

eze într-un mod favorabil planurilor sale. Până la urmă, Ladislau cel Sfânt a putut cuceri în primăvara și la începutul verii anului 1091, după moartea regelui Zvonimir, zonele muntoase, Gvozd și Velebit, ale unei Croații ce se zbătea, sub scurta domnie a lui Ștefan al II-lea, într-o criză politică internă tot mai profundă, ceea ce făcea imposibilă orice rezistență din partea ei. Suveranul ungar l-a desemnat ca rege croat pe nepotul său, Álmos (încoronarea a avut loc probabil în toamna lui 1091). Puterile ce aveau interese în zona Adriaticii nu au putut să împiedice cucerirea, dar regele Ladislau nu a putut până la urmă să cucerească și ținuturile dalmațiene de lângă mare, cum plănuise. Aceasta datorită faptului că în vara lui 1091, Ungaria de Est a fost supusă unei grele invazii cumane. Deși această invazie cumană nu a fost probabil făcută la inițiativa diplomației bizantine, totuși imperiul răsăritean a fost cel ce a profitat cel mai mult de pe urma ei, pentru că datorită ei orașele-porturi din Dalmația au ajuns până la urmă în a doua jumătate a anului 1091 sub stăpânire bizantină, și nu maghiară. Cuceririle din Croația ale regelui Ladislau și-au recăpătat independența după moartea sfântului rege-cavaler. Coloman Cărturarul a fost cel care în 1097 a anexat la Ungaria aceste ținuturi pentru mult timp - dar aceasta ar putea constitui tema unei alte lucrări.



**Gábor Klaniczay**, profesor universitar  
(Universitatea Central Europeană, Budapesta)

\*

**László Koszta**, profesor universitar  
(Universitatea din Szeged)

\*

**Tamás Körmendi**, șef de lucrări  
(Universitatea Eötvös Lóránd, Budapesta)

\*

**Katalin Szende**, conferențiar universitar  
(Universitatea Central Europeană, Budapesta)

\*

**Kornél Szovák**, conferențiar universitar  
(Universitatea Catolică Pázmány Péter, Piliscsaba)

\*

**Boglárka Weisz**, cercetător științific  
(Academia Maghiară de Științe, Centrul de Cercetări  
al Științelor Umaniste, Institutul de Istorie, Budapesta)

\*

**Attila Zsoldos**, academician  
(Academia Maghiară de Științe, Centrul de Cercetări  
al Științelor Umaniste, Institutul de Istorie, Budapesta  
- Arhiva și Centrul de Cercetări al orașului Székesfehérvár)



# **Lista denumirilor în limba română din textele studiilor cu corespondentele lor în limba maghiară**

## **Regi ai Ungariei și rude ale lor**

Andrei - András

Carol - Károly

Coloman Cărturarul - Könyves Kálmán

Emeric - Imre

Ladislau - László

Ludovic - Lajos

Petru - Péter

Sigismund - Zsigmond

Solomon - Salamon

Ștefan - István

Sf.Elisabeta - Szent Erzsébet

Sf.Margareta - Szent Margit

## **Alte personaje istorice**

Menușorut - Ménmarót

Sf.Gerard - Szent Gellért

## **Denumiri geografice**

Alba Iulia - Gyulafehérvár

Arieș - Aranyos

Barcău - Berettyó

Biharea - Bihar (cetate)

Bihor - Bihar (comitat)

Bratislava - Pozsony

Cluj-Mănăstur - Kolozs-Monostor

Crișul Alb - Fehér Körös

Crișul Repede - Sebes Körös  
Croația - Horvátország  
Munții Plopișului - Rézhegység  
Mureș - Maros  
Odorhei - Udvarhely  
Oradea - Várad  
Pasul Craiului - Királyhágó  
Poarta Meseșului - Meszesi Kapu  
Tileagd - Telegd  
Transdanubia - Dunántúl  
Transtisa - Tiszántúl  
Țara Călatei - Kalotaszeg  
Ungaria Superioară - Felvidék  
Zadar - Zára  
Zagreb - Zágráb  
Zărand - Zaránd



**Lista denumirilor geografice care apar  
în limba maghiară în textele studiilor și  
corespondentele lor actuale în limba română  
(*respectiv slovacă, sârbă sau slovenă*)**

Adorján - cetatea Adrian lângă Sălard (Bihor)  
Álcsi - Alceu, parte din Girișu de Criș (Bihor)  
Asszonyvására - Târgușor (Bihor)  
Bács - Bač (Serbia)  
Bántornya - Turnišče (Slovenia)  
Bártfa - Bardejov (Slovacia)  
Belovár-Kőrös - Bjelovar-Križevci (Croatia)  
Bihar-Somlyóhegy - Biharea-Șumuleu (Bihor)  
Bozók - Bzovík (Slovacia)  
Csanád - Cenad (Arad)  
Dobókavár - cetatea Dăbâca (Cluj)  
Dubnicz - Dubnica nad Váhom (Slovacia)  
Eperjes - Prešov (Slovacia)  
Érolaszi - Olosig (Bihor)  
Garamszentbenedek - Hronský Beňadik (Slovacia)  
Gelence - Ghelința (Covasna)  
Hájó (Hévjó) - pârâul Peța (Peța) (Oradea)  
Jánosd - Ianoșda (Bihor)  
Jófa - Fugyivásárhely - Oșorhei (Bihor)  
Kassa - Košice (Slovacia)  
Kerlés - Chiraleș (Bistrița-Năsăud)  
Kő - Bánmonostor - Banoștor (Serbia)  
Nyitra - Nitra (Slovacia)  
Pankota - Pâncota (Arad)  
Sebesvár - cetatea Bologa (Cluj)  
Sólyomkő - cetate lângă localitatea Peștiș (Bihor)  
Szalacs - Sălacea (Bihor)  
Száldobágy - Săldăbagiu (Bihor)

Százd - Satdice (Slovakia)  
Szenternye - Mačvanska Mitrovica (Serbia)  
Szentjobb - Sâniob (Bihor)  
Szerém - Srijem (Serbia și Croația)  
Tengerfehérvár - Biograd na Moru (Croația)  
Valkó vára - cetate în Valcău de Jos (Sălaj)  
Vizesgyán - Toboliu (Bihor)  
Zemplén - Zemplin (Slovakia)  
Zobor - acum face parte din orașul Nitra (Slovakia)  
Zólyom - Zvolen (Slovakia)  
Zsomboly - Șombol (Arad)

### **Părți ale orașului Oradea**

Olaszi - Olosig  
Ősi - Ioșia  
Püspöki - Episcopia  
Szólós - Seleuș  
Velence - Velența

## Lista suveranilor Regatului Ungar în perioada evului mediu

### Perioada precedentă regatului

Álmos		
Árpád	895-907	
interregnum	907-947	
Fajsz (Falicsi)	947-955	
Taksony	955-972	
Géza	972-997	(fiul lui Taksony)

### Dinastia Arpadiană

Ștefan I cel Sfânt	997-1038	(fiul lui Géza)
Pietro Orseolo	1038-1041	(fiul surorii lui Ștefan I)
Sámuel Aba	1041-1044	(soțul ficei lui Géza)
Domoslav	1042	
Pietro Orseolo (a doua oară)	1044-1046	
Andrei I	1046-1060	(strănepotul lui Taksony)
Béla I	1060-1063	(fratele lui Andrei I)
Solomon	1063-1074	(fiul lui Andrei I)
Géza I	1074-1077	(fiul lui Béla I)
Ladislau I cel Sfânt	1077-1095	(fiul lui Béla I)
Coloman Cărturarul	1095-1116	(fiul lui Géza I)
Ștefan II	1116-1131	(fiul lui Coloman)
Béla II cel Orb	1131-1141	(nepotul lui Géza I)
Géza II	1141-1162	(fiul lui Béla II)
Ștefan III	1161-1172	(fiul lui Géza II)
Ladislau II	1162-1163	(fiul lui Béla II)
Ștefan IV	1163	(fiul lui Béla II)
Béla III	1172-1196	(fiul lui Géza II)
Emeric	1196-1204	(fiul lui Béla III)

Ladislau III	1204-1205	(fiul lui Emeric)
Andrei II	1205-1235	(fiul lui Béla III)
Béla IV	1235-1270	(fiul lui Andrei II)
Ștefan V	1270-1272	(fiul lui Béla IV)
Ladislau IV Cumanul	1272-1290	(fiul lui Ștefan V)
Andrei III Venețianul	1290-1301	(nepotul lui Andrei II)
Venceslav III	1301-1305	
Otto III de Bavaria	1305-1308	

### **Dinastia de Anjou**

Carol I Robert	1301/ 1308-1342	
Ludovic I cel Mare	1342-1382	(fiul lui Carol I)
Maria	1382-1395	(fica lui Ludovic I)

### **Dinastiile de Luxemburg, Habsburg, Jagello**

Sigismund de Luxemburg	1387-1437	(soțul Mariei)
Albert de Habsburg	1437-1439	
Vladislav I (Vladislav III Jagello)	1440-1444	
Ladislau V de Habsburg	1440/ 1444-1457	



Tehnoredactare și tipărire  
realizată la  
~~eu~~**roprint**, Oradea  
Tel.: 0259/472-631